

Комунальний заклад вищої освіти  
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»  
Запорізької обласної ради  
Факультет спеціальної освіти та соціально-гуманітарних наук  
Кафедра спеціальної освіти

## КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Особливості розвитку мовленнєвої компетентності у дітей середнього  
дошкільного віку із порушеннями зору

Виконала здобувачка освіти групи СОб(л)-4(1)  
спеціальності 016 Спеціальна освіта  
Железняк Вікторія Олегівна  
Керівник: Жадленко І.О.  
Рецензент: Дмитрієва О. І.  
Нормоконтроль \_\_\_\_\_ Владислав ГАНІМАНОВ

Запоріжжя  
2025 р.

## РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 47 с., 5 табл., 2 рис., 40 джерел.

Об'єкт дослідження: мовленнєва компетентність дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору.

Предмет дослідження: особливості розвитку мовленнєвої компетентності дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити розвиток мовленнєвої компетентності у дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору, розробити методичні рекомендації для батьків.

Методи дослідження: теоретичні, емпіричні, статистичні.

Вивчення й розуміння особливостей в процесі розвитку дітей з порушеннями зору дозволяє розроблювати для них доступні та комфортні умови для подальшого навчання.

Дослідження даної сфери є актуальним в сучасному світі, бо інклюзивна освіта стає домінантною. Розвиток мовленнєвої компетентності є важливим компонентом загального розвитку дитини. Для дітей з порушенням зору цей процес має свої особливості, що складають формування словникового запасу, граматичної правильності мовлення та комунікативних навичок.

ПОРУШЕННЯ ЗОРУ, ДІТИ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ,  
МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ, ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ.

## ВСТУП

Актуальність дослідження. Розвиток мовленнєвої компетентності є важливим компонентом загального розвитку дитини. Для дітей з порушенням зору цей процес має свої особливості, що складають формування словникового запасу, граматичної правильності мовлення та комунікативних навичок.

На сучасному етапі розвитку корекційної педагогіки питання мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями зору набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростаючими вимогами до інклюзивної освіти та необхідністю створення ефективних та індивідуальних методичних підходів до навчання та розвитку таких дітей. Дослідження особливостей мовленнєвої компетентності дітей середнього дошкільного віку зі зниженим зором дозволить виявити проблеми, які виникають у цьому процесі, та розробити шляхи їх подолання.

Однією з проблем, що має вирішити спільнота науковців в Україні є навчання, розвиток, реабілітація, соціальна адаптація і інтеграція дітей з порушенням зору в суспільство. Загалом порушення зору призводить до труднощів у соціальному, особистісному, емоційному та пізнавальному розвитку дитини [4]. Діти з порушенням зору виділяються певною унікальністю та винятковістю серед інших дітей з особливими потребами. Багато дітей зі зниженим зором не сприймаються, в цілому, як такі, що мають особливі потреби та потребують індивідуального підходу, адже на перший погляд здається, що, підбір правильних окулярів чи коригувальних лінз здатні вирішити майже всі труднощі, дозволяючи їм опановувати матеріал нарівні з однолітками [15].

Мовленнєві порушення можуть набувати більшого ефекту під впливом різних порушень зору, під час взаємодії з іншими чинниками. В таких умовах

зменшується компенсаторна функція мовлення, що має поганий вплив на розвиток пізнавальної діяльності дітей та рівень їхньої підготовленості до засвоєння матеріалу. Значний вплив також мають несприятливі умови середовища та нехватка своєчасної цілеспрямованої підтримки для дитини [5].

Труднощами навчання дітей з порушеннями зору займалися такі вчені, як: О. Андріяшев, Р. Боскіс, Є. Клопота, І. Моргуліс, Б. Сермеєв, Є. Синьова, І. Соколянський, Н. Царик та інші [14].

Дослідженнями відомих тифлологів (Ю. Бондаренко, І. Моргуліс, Є. Синьова, Л. Солнцева, С. Федоренко та ін.) доведено, що діти з порушеннями зору мають обмежені можливості чуттєвого пізнання ознак, якостей, властивостей предметів та явищ навколишньої дійсності, що обумовлює своєрідність сприймань та сформованих на їх основі уявлень. Відповідно обмеженість, якісна своєрідність уявлень дітей з порушеннями зору негативно відбивається на розвитку їх мовлення, на розумінні конкретних значень слів та їх переносного значення (Л. Вавіна, Н. Костючек, Н. Морозова, І. Чигринова, М. Фадіна та ін.).

Для дитини з порушенням зору мовлення має компенсаторне значення (О. Литвак, І. Моргуліс та ін.), адже спрямовує процес сприймання, уточнює та формує уявлення про недоступні для їхнього сприймання предмети та явища навколишньої дійсності.

Отже, процес розвитку мовлення у дітей зі зниженим зором піддається загальним закономірностям, але також має особливості, які пов'язані зі структурою зорового дефекту, ступенем сформованості у дитини вміння бачити й спостерігати навколишній світ та з часом його виникнення. Це і зумовило вибір нашого дослідження, а саме: «Особливості розвитку мовленнєвої компетентності у дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору».

Об'єкт дослідження: мовленнєва компетентність дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору.

Предмет дослідження: особливості розвитку мовленнєвої компетентності дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити розвиток мовленнєвої компетентності у дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору, розробити методичні рекомендації для батьків.

Відповідно до мети визначено такі завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз досліджуваної проблеми у спеціальній сучасній науковій літературі з метою вивчення мовленнєвої компетентності дітей з порушенням зору.
2. Провести діагностичне дослідження та охарактеризувати рівні розвитку мовленнєвої компетентності у дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору.
3. Розробити методичні рекомендації для батьків щодо роботи з дітьми середнього дошкільного віку з порушенням зору.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз психолого-педагогічної та наукової літератури з теми дослідження); емпіричні (спостереження, констатувальний експеримент, аналіз комунікативної компетентності дітей з порушенням зору); статистичні (кількісна і якісна обробка даних).

Методологічне підґрунтя дослідження:

- розробка і застосування ефективних форм і методів роботи з дітьми з порушеннями зору (О. Безпалько, В. Бочелюк, Н. Жигайло, І. Зверєва, А. Капська, А. Колупасєва, Г. Лактіонова, М. Лукашевич, А.Турубарова та інші);
- проблеми життєдіяльності дітей з порушеннями зору (Т.Костенко, Є. Синьової, О. Платонов);
- зорова депривація (Л. Куненко, В. Кобильченко, І. Моргуліс, В.Синьов);
- розвиток мовлення у різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку (Н. Базима, Л. Вавіна, Л. Журавльова, Н. Ільїна, О.Карпушкіна, В. Синьов, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Апробація результатів дослідження відбулась на конференції:

1) VI Міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених «Освітні та культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір в умовах воєнного часу» м. Запоріжжя, 10-11 квітня 2025 року.

Дослідження проводилось на базі закладу дошкільної освіти комбінованого типу № 288 «Біла лелека» Запорізької міської ради.

Структура та обсяг бакалаврської роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи – 47 сторінок, із них – 35 сторінок основного тексту.

## ВИСНОВКИ

Аналіз наукових джерел, здійснений у першому розділі, дозволив сформувати цілісне уявлення про особливості розвитку дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору, а також про сутність, структуру та умови формування мовленнєвої компетентності в цієї категорії дітей.

Встановлено, що порушення зору чинить системний вплив на психічний розвиток дитини, позначаючись на темпах і якості формування сенсорної, когнітивної, мовленнєвої та соціально-особистісної сфер. Особливо чітко проявляється це в уповільненому розвитку уваги, пам'яті, просторових уявлень, а також у звуженні мовленнєвого досвіду, що негативно позначається на загальному рівні мовленнєвої активності дитини

Проведене дослідження на базі КЗ «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) компенсуючого типу № 288 «Біла лелека» Запорізької міської ради дозволило всебічно охарактеризувати мовленнєвий розвиток дітей середнього дошкільного віку зі зниженим зором, виявити характерні труднощі в їхній мовленнєвій компетентності, а також перевірити ефективність цілеспрямованої корекційно-розвивальної роботи.

Констатувальне дослідження, проведене на базі закладу дошкільної освіти за методиками Л. Вавіної та Т. Костенко, І. Гудим, дало змогу комплексно оцінити рівень мовленнєвої компетентності у дітей середнього дошкільного віку з порушеннями зору. Аналіз отриманих даних засвідчив, що більшість дітей як у контрольній, так і в експериментальній групах мають середній або низький рівень сформованості основних мовленнєвих компонентів.

За результатами методики Л. Вавіної встановлено, що зв'язне мовлення сформоване недостатньо: значна частина дітей не може самостійно вибудовувати логічно послідовні висловлювання, описувати зображення чи події, допускає спрощення мовлення або відмову від участі в мовленнєвій

діяльності. Комунікативна активність також знижена — діти рідко ініціюють контакт, потребують постійного стимулювання, не ставлять запитань і не підтримують діалог. У ряді випадків мовлення зводиться до повторення за дорослим або використання невербальних засобів спілкування.

Додаткове оцінювання за методикою Т. Костенко та І. Гудим дозволило деталізувати мовленнєвий портрет кожної дитини, зосередившись на рівні розвитку фонематичного слуху, словникового запасу, лексики та граматичної будови мовлення. Було виявлено, що фонематичний слух у дітей недостатньо розвинений — багато хто не розрізняє звуки, має труднощі з визначенням початкового або кінцевого звуку в слові, спотворює вимову. Словниковий запас обмежений, лексика одноманітна, діти рідко використовують описові ознаки або узагальнення. Граматичне оформлення мовлення порушене: переважають короткі, аграматичні речення, у мовленні часто фіксуються помилки узгодження за родом, числом, відмінком.

Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що порушення зору суттєво впливає на мовленнєвий розвиток дітей. Недостатній зоровий досвід, обмеження у соціальній взаємодії та труднощі у сприйнятті мовленнєвих моделей дорослих призводять до формування несформованої або частково сформованої мовленнєвої компетентності.

Методичні рекомендації для батьків щодо розвитку мовленнєвої компетентності у дітей середнього дошкільного віку з порушенням зору є важливою складовою комплексної корекційно-розвивальної роботи, яка має на меті забезпечити максимально повноцінне мовленнєве становлення дитини в умовах сенсорної депривації. Зважаючи на те, що зорове сприймання відіграє провідну роль у пізнанні навколишнього світу й мовленнєвому розвитку, порушення зору значною мірою обмежує доступ дитини до предметно-соціального досвіду, ускладнюючи засвоєння лексики, граматичних конструкцій, а також формування зв'язного мовлення. Саме тому участь батьків як активних учасників мовленнєвого розвитку набуває особливого значення.